

Com ens associem per fer cultura?

Publicat per [Jordi Lon Quintana](#) [1] el 29/05/2024 - 10:00

Com ens associem per fer cultura? Un cop d'ull a les darreres enquestes sobre participació cultural (i algunes consideracions)

Un dels trets definitoris de la comunitat cultural catalana és el paper que ha jugat l'associacionisme com a via de participació de la ciutadania en l'àmbit de les arts i la cultura. El fet de no disposar d'un estat que acompanyi, articuli i impulsi la vida cultural en tots els seus àmbits i d'haver patit la hostilitat dels poders polítics en períodes recents de la història ha provocat que a Catalunya, i al conjunt dels territoris de parla catalana, la vitalitat cultural s'expressi, en bona part, mitjançant l'autoorganització i la iniciativa col·lectiva. Això ha estat així des de mitjan segle XIX, amb l'esclat dels ateneus populars i de les societats musicals, artístiques o literàries. Una tendència a l'autoorganització que, amb excepció dels períodes dictatorials i amb alguns alts i baixos, s'ha mantingut com a via destacada de participació cultural fins als nostres dies a través d'una gran diversitat d'organitzacions culturals de caràcter associatiu o comunitari. Fem un cop d'ull a les dades més recents per veure quina és la dimensió actual i la vigència d'aquesta dinàmica.

En quin estat es troba l'associacionisme cultural, avui?

Segons l'estudi [El Panoràmic \(2017\)](#) [2] que, malgrat que ja té set anys, és el més complet que existeix en l'àmbit associatiu, a Catalunya hi ha més d'un milió i mig d'afiliacions a associacions o clubs de tota mena i s'estima que el teixit associatiu català compta amb entre 23.000 i 25.000 entitats actives. D'aquestes, unes 6.000 entitats corresponen a l'àmbit de la cultura i l'oci (el 24%). Tot i que, segons dades recents del Departament de Cultura (juny de 2023), només 2.027 d'aquestes entitats culturals estan federades, és a dir, formen part d'organitzacions de segon o tercer nivell segons la seva activitat.

Si ens fixem en l'última [Enquesta de participació cultural de Catalunya \(2023\)](#) [3], publicada pel Departament de Cultura a principis del 2024, el percentatge de població que diu formar part d'una associació artística o cultural és del 16,3%. Aquestes dades estan mig punt per sota de les de 2019, abans de la pandèmia, quan l'associacionisme cultural arribava al 16,9% de la població. Però, en canvi, estan tres punts per sobre de les de 2021, en què va caure al 13,2%, la qual cosa indica que, si bé la crisi del COVID-19 va suposar una sotragada en l'àmbit associatiu, ja s'està recuperant el terreny perdut. Aquesta tendència a l'alça ve confirmada per l'últim [Estudi Òmnibus \(2023-3\)](#) [4], publicat pel CEO el gener de 2024, que situa les persones que diuen formar part d'una associació cultural en el 16'6% de la població, a prop dels nivells de 2019. Per tant, i deixant enrere el sotrac de la pandèmia, podem afirmar que més del 16% de la població catalana està vinculada actualment a alguna associació de tipus cultural.

Amb quina intensitat i en quins àmbits es concreta aquesta participació?

Si tornem a l'Enquesta de participació cultural de Catalunya i desglossem el 16,3% de les persones que afirmen formar part d'alguna entitat cultural veurem que només el 3,8% declaren participar-hi activament, mentre que el 12,5% restant són persones que simplement hi estan associades o que hi participen d'una forma més passiva. És a dir, si em permeteu l'extrapolació, només 2 de cada 10 persones vinculades a una entitat cultural s'impliquen activament en tasques organitzatives, directives o assembleàries, mentre que la gran majoria s'associen per gaudir d'algun servei, per participar puntualment en activitats o, simplement, per estar informades, donar-hi suport o contribuir-hi econòmicament. Com diu la dita: els cansats fan la feina.

Pel que fa als àmbits d'activitat, el 21% de les persones associades formen part d'entitats de promoció de la cultura i la llengua catalanes, el 18,8% participen en entitats de caire musical (un 6,8% correspon al cant coral), el 17,7% participen de la cultura a través dels ateneus, el 16,6% participen en entitats d'arts escèniques (el 10,3% de teatre i el 6,3% de dansa), el 13,8% en la cultura festiva d'arrel tradicional (castellers, gegants, diables, trabucaires...), el 6,8 en centres d'estudis i el 5,4% en entitats de cinema i fotografia. Hi ha un 12,5% que s'engloben sota un epígraf anomenat "la festa i l'artesanía", una amalgama estranya dins de la qual caldria ubicar-hi tant les entitats vinculades a les festes majors i els cicles festius, com les que fomenten les arts plàstiques i l'artesanía. La suma supera el 112%, la qual cosa indica que hi ha persones que participen en més d'un àmbit associatiu.

Quin perfil tenen les persones associades?

Si ens fixem en el gènere de les persones que participen en associacions culturals, veurem que el 16,5% són dones i el 15,9% són homes, la qual cosa posa de manifest que l'àmbit cultural està lleugerament més feminitzat que altres àmbits associatius, com l'esportiu o el sociopolític, en què, tradicionalment, la participació masculina és majoritària. Pel que fa al perfil d'edat, la implicació en entitats culturals puja o baixa de manera correlativa als anys viscuts. Així, en l'extrem inferior se situen els joves d'entre 14 i 19 anys, que només participen de l'associacionsime cultural en un 9'5% (set punts per sota de la mitjana), mentre que a l'altre extrem hi trobem les persones més grans de 55 anys, que ho fan en un 22% (sis punts per sobre de la mitjana). Entremig hi trobem les persones de 20 a 24 anys (10,3%), les de 25 a 34 anys (13,2%) i les de 35 a 54 anys (13,9%).

Tanmateix, aquestes dades es podrien complementar amb les de l'[Enquesta sobre generacions i participació](#) [5], publicada pel CEO el 2023, que ens permeten fer una aproximació més acurada en base als grups generacionals utilitzats pels estudis sociològics recents. Segons aquest treball, els integrants de la Generació Z (entre 16 i 26 anys en el moment de la mostra) participen d'associacions culturals o d'oci en un 12,1%, els Millenials (entre 27 i 42 anys) en un 11,6%, els de la Generació X (entre 43 i 58 anys) en un 16% i, aquí és on torna a haver-hi el salt, els Baby Boomers (entre 59 i 77 anys) en un 23%, molt per sobre de la mitjana. Entre els més grans de la població, l'anomenada Generació silenciosa (78 anys i més), la participació torna a caure fins al 13,6% per motius associats a l'edat (salut, mobilitat, ingressos...).

Pel que fa a la llengua utilitzada en el marc de l'associació, i tornant a l'Enquesta de participació cultural de Catalunya 2023, més de la meitat de les persones associades, el 51,7%, afirmen que dins de les entitats només parlen català. El 18,1% més català que castellà, el 14,3% les dues llengües, el 4,8% més castellà que català i el 8,7% més castellà que català. Només un 1,6% afirma utilitzar altres llengües en el context associatiu. Aquestes dades em fan pensar que l'enquesta no reflecteix amb fidelitat la realitat completa de la participació associativa a Catalunya, com desenvoluparé més endavant en les consideracions finals.

Nit de Santa Llúcia d'Òmnium Cultural | Jordi Lon

Com afecten els condicionants socioeconòmics i les desigualtats?

Segons l'informe monogràfic [Cultura i vulnerabilitat social](#) [6], elaborat pel Departament de Cultura el 2022, les persones amb un menor nivell d'ingressos, un menor nivell d'estudis o que es troben a l'atur són les que participen de manera menys activa en associacions culturals. Així, amb dades de 2019 (abans de la pandèmia), mentre el 16,7% de les persones amb renda familiar superior a 2.585€ participen d'associacions culturals, les persones amb una renda familiar menor a 940€ ho fan en un 11,8%, cinc punt menys. A mig camí hi trobem les persones amb ingressos entre 1.321€ i 1.845€, amb un 13,7% de participació associativa.

Pel que fa al nivell d'estudis, la bretxa encara és més gran: mentre que el 18,8% de les persones que disposen d'estudis universitaris participen d'alguna associació cultural, les persones sense estudis primaris ho fan en un 11,8%, set punts per sota. Els que tenen estudis primaris i secundaris participen entre el 12 i el 13%. I pel que fa a la situació laboral: mentre que el 13,6% de les persones actives participen d'alguna associació cultural, les persones en situació d'atur només ho fan el 5,2%. Contràriament, les persones jubilades són les que més hi participen (fins a un 19,5%), com hem vist en l'anàlisi per franges d'edat i generacions.

I si posem el focus en l'àmbit metropolità?

En aquest apartat caldria tenir en compte les darreres enquestes de participació cultural de l'Ajuntament de Barcelona (2019 i 2023), que malgrat que es limiten a la ciutat de Barcelona podrien extrapolar-se al seu entorn metropolità. Cal dir que aquestes enquestes tenen algunes diferències respecte de les anteriors, ja que contemplen plenament la variable renda/barri de residència en l'explotació de les dades i, alhora, amplien el

concepte de participació cultural més enllà dels àmbits habituals, tot integrant en els qüestionaris les practiques de cultura no legitimada (aquella que s'esdevé en un àmbit informal, fora dels equipaments i els circuits percebuts tradicionalment com a "culturals"). D'aquesta manera, en l'[Enquesta de participació i necessitats culturals de Barcelona \(2019\)](#) [7], un 19,4% de la població afirmava participar en entitats o col·lectius artístics i culturals. Una xifra que està tres punts per sobre de la participació associativa al conjunt de Catalunya aquell mateix any, que estava al 16,9%.

Però la gran diferència respecte a les enquestes anteriors la trobem en l'àmbit dels condicionants socioeconòmics. Tot i que les desigualtats en la pràctica cultural es continuen reflectint en funció de la renda i el barri de residència, quan es posa el focus en la pràctica comunitària aquestes desigualtats queden matisades i, fins i tot, capgirades. Així, contràriament al que succeïa quan es preguntava sobre la pertinença a una associació, quan es pregunta sobre la "participació en actes tradicionals o populars col·lectius o altres activitats comunitàries", mentre que les persones dels barris amb renda alta només hi participen en un 11,8%, les persones dels barris amb renda familiar baixa o mitjana diuen participar-hi en un 16,5%, cinc punts per sobre. O, Vist des d'una altra òptica, a l'[Enquesta de Drets Culturals de Barcelona: participació, necessitats i valors \(2022\)](#) [8] es posa de manifest que les persones de barris de renda baixa són les que els agradaria dedicar més temps a participar en actes tradicionals o populars col·lectius, en un 21,7%, mentre que en els barris de renda mitjana o alta aquesta aspiració oscil·la entre el 15,6 i el 16,9%.

Consideracions finals

Arrel d'aquestes dades es podrien fer algunes consideracions:

1. Tal com estan formulades les preguntes de les enquestes, les dades sobre participació cultural al conjunt de Catalunya reflecteixen, bàsicament, l'associacionisme clàssic, aquell que implica una afiliació formal (amb butlleta d'inscripció i quota econòmica, per entendre'ns). I, per tant, no recullen aquelles formes de participació col·lectiva que responen a unes lògiques més informals i espontànies, pròpies de molts projectes comunitaris i veïnals. Només les darreres enquestes fetes a la ciutat de Barcelona tenen en compte aquesta dimensió, en la mesura que incorporen les pràctiques culturals no legitimades en el seu treball de camp i pregunten per la pertinença a "entitats, grups o moviments", més enllà d'associacions.

2. De la mateixa manera, tinc la impressió que aquestes enquestes no reflecteixen de forma fidedigna la diversitat sociocultural del país. El fet que només un 1,6% afirmi utilitzar altres llengües diferents al català o al castellà en el context associatiu fa pensar que la participació cultural organitzada de les persones que s'han incorporat al país en les onades migratòries de les últimes dècades no queda prou ben representada (tenint en compte que les dades sociolingüístiques recents ens indiquen que aproximadament un 8% de la població utilitza altres llengües de forma inicial i habitual).

3. El creuament de la variable econòmica (renda familiar) en les diferents enquestes analitzades ens porta a la següent conclusió: allò que tradicionalment s'ha identificat com a pràctica cultural (sovint sinònim de "consum cultural" en el marc d'equipaments i espais institucionalitzats) és un àmbit on es mantenen i es posen de manifest les desigualtats socials. Contràriament, la cultura entesa com a participació en l'àmbit quotidià, informal o popular (digueu-ne com vulgueu), especialment quan aquesta té una dimensió col·lectiva, és un espai d'equitat i d'inclusió social.

4. En l'associacionisme cultural d'avui s'observa un comportament de participació delegada. Allò que en podríem dir "efecte ONG" o, en un terreny més proper, "efecte Òmnium". És a dir: un percentatge important de les persones que s'associen a una entitat cultural ho fan per donar suport econòmic a un projecte o a una causa concreta (especialment, la defensa de la llengua i la cultura catalanes, com hem vist). Però són poques (2 de cada 10) les persones que s'impliquen i participen activament en la vida associativa de les entitats artístiques i culturals. Aquest comportament delegat difereix notablement del que va donar lloc, en origen, a l'associacionisme cultural català a mitjan segle XIX, que responia a una dinàmica autoorganitzada i participativa de les classes populars sorgides de la industrialització per tal de dotar-se d'espais d'oci, socialització i formació com a via d'empoderament individual i col·lectiu.

Jordi Lon Quintana, periodista i gestor cultural

Categories: Article

Categories: Actualitat

Etiquetes: participació

Etiquetes: associacionisme

Etiquetes: cultura comunitària

Etiquetes: Catalunya

- [9]

URL d'origen: <https://interaccio.diba.cat/blogs/2024/05/com-ens-associem-per-fer-cultura>

Enllaços:

[1] <https://interaccio.diba.cat/members/lonqj>

[2] <https://www.elpanoramic.org/wp-content/uploads/2015/07/informe2017.pdf>

[3] <https://drac.cultura.gencat.cat/handle/20.500.12368/33008#page=1>

[4] <https://ceo.gencat.cat/ca/estudis/registre-estudis-dopinio/estudis-dopinio-ceo/omnibus/detall/index.html?id=9048>

[5] https://upceo.ceo.gencat.cat/wsceop/8948/Dossier%20de%20premsa_1070.pdf

[6] <https://drac.cultura.gencat.cat/handle/20.500.12368/30906#page=1>

[7] https://barcelonadadescultura.bcn.cat/wp-content/uploads/2020/02/EnqCultura2019_Informe_CA.pdf

[8] <https://barcelonadadescultura.bcn.cat/presentacio-de-lenquesta-de-drets-culturals-de-barcelona/>

[9] <https://interaccio.diba.cat/node/9388>